

КАРАСТОЙЧЕВА, Цветана (*В. Търново, България*)

БАЛКАНИЗМИ СЪС СТАТУС КАКТО НА ДИАЛЕКТНИ, ТАКА И НА АРГОТИЧНИ ЛЕКСЕМИ (По материал от тайния зидарски говор в Гоцеделчевско)

**Borrowings from the languages of Balkan countries
with the status of dialectal and argot lexemes**
(Based on materials from the secret jargon of masons
in the region of Gotse Delchev)

Dialectal words functioning in the argot should by all means be borrowed from regions remote in distance since they have to be incomprehensible to the population in the area where the profession or craft is exercised. The article is dedicated to the secret jargon of masons in the Rhodope mountains known under the name *meshtuganski* dialect. Loan words from Albanian used in the dialects of western Macedonia are analysed and their development as argot in the sociolect of wandering masons has been followed. Dialectal words with a wide area of distribution on Bulgarian territory have been studied (dictionaries define them as “vernacular”). They have acquired the status of argot words as a result of semantic transformations in the sociolect and they also function as parts of phraseologisms.

Keywords: sociolect, secret jargon of masons, *meshtuganski* dialect, argot, dialectal form, borrowings from the languages of Balkan countries, Albanian loan word, a word from argot, syllabic code, copied semantic spectrum

С дълбока признателност посвещавам настоящата работа на учения, преподавателя и човека проф. д.ф.н. Максим Сл. Младенов. Освен като истински професионалист го помня като изключително отзивчив и не на последно място – много почтен и смел човек.

През юли 1975 г. под нашето съвместно ръководство и с участието на студенти българи от групата по социална диалектология във Ве-

ликтърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ в село Сатовча, Гоцеделчевско, бе осъществена първата българска експедиция за проучване на таен професионален социолект (повече вж. Карастойчева 1976; Карастойчева 2005).

Предлаганата статия се базира на анализ въз основа на тайния зидарски (известен още като *мещругански*) говор в Гоцеделчевско (преди – Неврокопско). Темата е многоаспектна, но тук ще бъдат разглеждани отделни характерни особености. Материалът е събран по време на теренни проучвания с помощта на „Упътване за събиране на лексикални материали от таен зидарски говор“, изработено от мене и претърпяло три издания (Карастойчева 1977).

Дължа да отбележа във връзка с темата, че при своето формиране като речеви подсистеми социолектите от арготичен и от сленгов тип използват като източник и диалектите. Подборът на конкретните диалектни думи и изрази е продиктуван от това, каква е доминиращата функция на социолекта – конспиративна (криптолалическа) или пък експресивна.

1. Попълвайки своя лексикален запас, тайните професионални говори на странстващите занаятчии, търговци, просяци, чалгаджии, въглищари и др. се обръщат към непопулярни езици. Срв. албанския елемент в мещруганския говор (на албански *mjeshtër* означава ‘майстор’) или пък циганския елемент в аргото на музикантите, а също така и в апашкия говор.

Тук е редно да подчертая, че диалектните думи могат да обогатяват дадено арго само ако са в състояние да обслужват доминиращата функция на този тип социолекти, а именно конспиративната. Единствено тогава те са в състояние да изпълняват роля на тайни, шифроващи компоненти в комуникативния акт. Често по време на интервютата ни се случваше да питаме своите информатори: „Ама тази дума не е ли селска, а не мещруганска?“. Отговорът обикновено бе: „Да, селска е, ама се среща на запад от Места“.

Тайният зидарски говор е известен сред своите носители като *майсторски език*. Той битува на територията на България и на днешна Република Македония, но отдавна е в реликтно състояние. Социолектът има редица особености, които са с несъмнен общ генезис. Първите

негови носители са строители, преселници от Западна Македония – от районите на Дебър, Тетово, Костур, Корча.

По времето на турското робство зидарите често се упражнявали занаята си в гранични албански области. Ето защо те са ползвали албански, макар и посредствено. В България местното население е наричало тези странстващи занаятчии „арнаути” (тур. *Arnavut/du* ‘албанец’). В с. Ковачица, Гоцеделчевско, и сега съществува „арнаутска махала”. Това обяснява факта, че при формиране на речниковия състав на анализирания таен социолект албанският елемент е не само обединяващ, но и доминира в количествено отношение. Студията на Д. Яранов (Яранов 1932: 63-118), посветена на преселването на българи от Македония и Албания към източните български земи в периода XV–XIX век, дава ценна информация не само за историците, но и за социолингвистите. Приложената карта очертава маршрута на отделни потоци бежанци, а също така селищата, които изтощените от дългия път семейства са превърнали в постоянно убежище. В района на Неврокопско са отбелязани три такива „спирки”: Гърмен, Скребатно и Ковачевица. Пропуснато е с. Лещен. Това селище обаче е важно и защото част от зидарите „арнаути” впоследствие са се преселили от него в с. Сатовча и така са разширили територията на мешчруганския говор. Бихме добавили, че някои от нашите информатори – напр. от селата Лески и Илинден (предишното му име е Либяхово), подчертаваха, че съселяните им са се включили в „тайфите” на лещенските зидари и от тях са усвоили не само занаята, но и мешчруганския език.

Когато преди повече от 30 години изследвахме мешчруганското арго в района на Гоцеделчевско, констатирахме, че в различните клонове на социолекта не съществува идентичност на лексиката и по отношение на албанизмите. Разлики се наблюдаваха дори в съседни села, при това не само в количествено отношение (естествено, в някои селища анализираният социолект беше изчезнал почти напълно заедно с последните си носители, а в други се беше запазил, макар и до известна степен). Установено е, че албанизмите в Гоцеделчевско съставят около 30% от речниковия запас на мешчруганския говор (Иванов 1974: 212).

Като източници за обогатяване на мешчруганския говор са били използвани:

а) не само албански, но и други балкански езици (гръцки, турски, арумънски), както и цигански;

б) различни диалекти на българския език;

в) собствено словотворчество – при участие на транспозиционни словообразователни начини на базата както на българска, така и на чуждоезикова лексика.

2. Нито един социолект не е в състояние да бъде комуникативно средство, разчитайки само на собствения си лексикален запас. Социолектите функционират на фона на друга речева система, която, допълвайки социолекта, дава възможност за по-адекватен изказ. Спонамагителната система е нужна, защото социолектите не разполагат с названия за всички реалии, а и говорещият невинаги е в състояние да си спомни в момента съответното професионално или корпоративно маркирано средство. По принцип тайните професионални социолекти използват като фон териториалния диалект на своите носители. От средата на XX век по-образованите носители на социолекта изпитват известно влияние от страна на книжовния език, особено в онези случаи, когато информаторът се самоконтролира – все пак изследвачът, който го анкетира, е непознато лице, при това с по-висок социален статус.

Още в началото на проучването се потвърди догадката на М. Сл. Младенов, че е нужно социолектът да се третира като *особена проекция на местния диалект*, както и моето предположение, че *спектърът от лексико-семантични варианти на арготизма, а също и фразеологичната на социолекта са обусловани и зависими от съответния диалект и от общонародния език*.

3. Диалектната лексика на мешчуганското арго не е с еднакъв произход. Не е еднотипно и нейното развитие, докато придобие статус на арготична лексика. Класификацията, която представяме, е в зависимост от първоизточника. В съответствие с това се обособяват:

– Думи, които преселниците бежанци са познавали предварително, защото те били съставна част от техния западномакедонски или югозападномакедонски диалект. Впоследствие тези лексеми са се включили в аргото на зидарите, защото са били съвършено непонятни в селата, където преселниците са се установили, и особено в селищата, където са упражнявали занаята си (3.1).

– Диалектизми, срещащи се както в говори на територията на Македония, така и в югозападни или родопски говори, поради което кой е първоизточникът на арготизма на българска територия е трудно установимо (3.2).

– Диалектни думи, които се срещат само на наша територия, но битуват в отдалечени региони. Като заемки в аргото те са непонятни за местното население и успешно обслужват конспиративната функция на социолекта.

– Арготизми, продукт на семантична или формална трансформация на диалектни думи с широко разпространение, квалифицирани в речниците като „народни” (3.3).

3.1. Дължа да направя уговорката, че не всички албански и гръцки заемки в мешруганския говор са предмет на тази работа, а само онези, които се използват в речта на местното население в Западна и Югозападна Македония. Срв. напр. мешруганското *dëra* (алб. *derë* ‘врата’) – ‘врата’; *мешт’унййа* (алб. *shtëpi* ‘къща’) – ‘къща’. По отношение на анализирания арготичен социолект те не са с диалектен произход. На зидарите са били известни от контакта им с местното албанско или гръцко население по време на работата им като строители, а не защото са били проникнали в родния им македонски диалект. Вече отбелязахме, че териториите, от които бежанците са се отправили към България, са граничили непосредствено с албански земи, или (както е случаят с Костурско) са били на гръцка територия.

Нашите наблюдения се основават на монографиите на Благой Шклифов, посветени на костурския и на долнопреспанския говор (съотв. Шклифов 1973 и Шклифов 1979). За съжаление нямаше достъп до диалектоложки изследвания, свързани с тетовския и дебърския диалект.

3.1.1. Диалектизми от албански или гръцки произход без промяна в значението

Досе ‘свиня’ (алб. *dosë* ‘свиня’ – Българско-албански речник (понататък съкр. БАР): 654 – досе Шкл К 132 // Среща се в Гоцеделчевско (Сатовча, Гърмен, Лещен, Ковачевица и др.) ЙНИ 219. Срв. и производното *досишко* ‘свинско’.

Нуска ‘снаха, невеста’ (алб. *pusja* ‘невеста’ – БАР:688) – нуска ‘снаха’, нусе – обръщение Шкл. К 139 // *Фòли на нуската да мара г’алету* (Кажи на снахата да вземе детето) – Сч.

Стис ‘стена, зид’. Липсва в БАР. Иванов 1974:224 смята, че думата има гръцки или арумънски произход. *Стис* ‘стена’ фигурира обаче у Шкл К 136 и Шкл ДП 132, 151. Среща се не само там, където съществува мешругански в Гоцеделчевско – *Стисът се грамисал* (Стената се събори) – Сч, но и в Средногорския клон на този социолект (ИК 402 – с. Смолско, Пирдопско). Срв. още производните *стийша*, *итийша* ‘строя, зидам’ – *штйша* Шкл К 136, Шкл ДП 132, 151. Срв. и *Стийшим и ф л’офтата* (Зидаме и в неделя) – Сч.

Чёкан ‘чук’ (алб. *çekan* ‘чук’ – БАР: 848) – чёканче ‘чукче’ Шкл ДП 136 // чёкан ‘чук’ – *Чёкан, тръчко и шаул мёштрата умаёни* (Чук, трион и отвес майсторът има) – ИНИ 226, Гм. *Вёни ми чёкана* (Дай ми чука) – Сч. *Чёкан* се използва и в Средногорския клон – ИК 404 – См.

Без промяна в значението се използват и други албанизми, функциониращи в македонски диалекти. Срв. *кърчомана* ‘мома’ и умалит. *кърче* ‘момиче, момиченце’, *скёпарна* ‘тесла’, *цапе* ‘козле’, *чўна* ‘момиче’, *шўле* ‘момче, момченце’. Основното значение на последната дума в албански е ‘кол’, но се използва и в пайоративно значение като ‘момче’, откъдето е възприета в мешругански.

Може да се направи изводът, че някои от диалектизмите с албански произход присъстват в мешруганския на с. Смолско, Пирдопско, но ги няма в Гоцеделчевския клон на социолекта, като напр. *цапе*, *чўна*, *шўле*. Й. Н. Иванов цитира Ив. Кънчев и сочи, че е срещал *шўле* и в Гоцеделчевско. Теренните ни проучвания не потвърждават наблюденията му – всичките ни информатори използваха за ‘момче’ *г’але*, а не *шўле*.

В отделни случаи някои албанизми се срещат закодирани и посредством пословечкия (сричковия) код, при това доста често. Това не се прави, защото арготизмът е вече известен и на „непосветени“, а защото носителят на мешруганското арго изобщо се е настроил да кодира. Така освен „обикновените“ немешругански думи и изрази се „премятат“ и утвърдени арготизми. Срв. *ўсканўне* ‘невеста, снаха’ – *Ўскатанўне умаёни чинувати пъл’ки* (Невестата има хубави крака). Тук *нўска*, която си е тайна, мешруганска лексема, е кодирана още веднъж (т.е. без да е необходимо!) и по пословечкия код; *умаёни* е зашифрована посредством същия този код „обикновена“ дума, а именно има; *чинувати* и *пъл’ки* са мешругански арготизми, поради което се включват непроменени във фразата.

3.1.2. Понякога заемки, албански или гръцки по произход, функциониращи в териториален говор, са претърпели **незначителни словообразователни или фонетични промени** в социолекта, без да изменят семантиката си.

Пепонлѝф ‘пъпеш’ – пепѝн Шкл ДП 135, Шкл К 135 (диалектната дума е заета от гръцки) // *Мѝрах си пепонлѝф* (Купих си пъпеш) – ЙНИ 223, Гм.

3.1.3. В отделни случаи диалектизми с албански или гръцки произход не са изменили значението си в местния македонски диалект, но в мешруганския говор функционират с **друга семантика**.

Гранисам ‘съборя, разруша’, *гранисам се* ‘съборя се, разруша се’ (алб. grëtime ‘бездънна пропаст’ – БАР: 560. Ив. Кънчев: 390 привежда албанския етимон gramis ‘разрушавам’. Шклифов: 134 включва като диалектна дума грамис ‘пропаст’, но сред заемките от гръцки, а не от албански. И в нашия материал от Гоцеделчевско, и у Ив. Кънчев: 390 от с. Смолско, Пирдопско, фонетичният облик на посочения арготизъм е *границам*, *границам се* (т.е. със звук **н**, а не **с м**). Освен това е налице изменение както на лексико-граматичната принадлежност, така и на значението на арготизма в сравнение с диалектната дума. Семантичната промяна в ‘пропаст’, ‘пропадам’, респективно ‘събарям се’ е напълно възможна. Срв. *Мишѝт’упѝйата са гранисала* (Къщата се съборила) – Сч. В материала на Й. Н. Иванов *гранисам* не фигурира сред мешруганските лексеми.

В Гоцеделчевско *гранисам* има синоними, които са по-фреквентни – *рѝвна*, *уревѝ* (св. в.), *уревѝвам* (несв. в.). Срв. *Мишѝт’упѝйата рѝвна-ла* (Къщата се съборила). – ЙНИ 226, Гм.

3.2. Понякога арготичната лексема е **наследник на диалектна дума**, която не е свързана с посочените балкански езици.

Тъй като процесите на развитие са еднотипни с описаните дотук, ще си позволя да отбележа няколко разновидности.

3.2.1. Мешругански думи, заети от териториални говори, без промяна в значението.

Лѝпка ‘ябълка’ – лапка ‘ябълка’ Шкл К 132 // *Вѝтѝхме за лѝпки и гадѝши* (Ходихме за ябълки и круши) – ЙНИ 221, Гм. *Мѝрах две тигнѝчки лѝпки* (Взех два килограма ябълки) – Сч.

Шайка ‘гвоздей’ – шайка ‘гвоздей’ Шкл ДП 136, 152, Шкл К 143 // *Вѐни ми шайки, че сòсаха* (Подай ми гвоздей, че свършиха) – Сч. *Шайка* се среща и в зидарското арго на с. Мраченик, Карловско – ИГИ 231. ЙНИ и ИК не са регистрирали арготизма.

Штица ‘дъска’ – штица ‘дъска’ Шкл К 143 // *Вѐни штиците* (Вземи дъските) – ЙНИ 227, Гм. *Балта̀рето да довлѐчи ца̀йкуту и у̀ндвини штици* (Калджиите да донесат “попа” и две дъски) – Сч.

За яснота дължим някои пояснения: а) „*Поп*” се нарича най-високият дирек на къщата. Не е тайна дума, а професионализъм в речта на упражняващите зидарския занаят; б) На професионалното название „поп” в мешруганския говор съответства арготизмът *ца̀йку*. В анализирания таен говор думата е многозначна и означава не само ‘поп’ и ‘най-висок дирек на къщата’, но и ‘ходжа’. Примерът е потвърждение на изказаната от мен догадка, че понякога социолектът копира семантичния спектър на многозначни диалектни или книжовни думи (по правило в опростен вид), че той превежда от доминиращата система не само лексеми, но както ще се убедим от т. 3.3., и фразеологизми; в) Смятам, че е малко вероятно *штица* да е резултат от фонетична промяна от дъсьница > дъштица > *штица* в самия мешругански социолект. Вж. по-горе диал. штица Шкл. К 143, както и факта, че като *штица* арготизмът функционира не само в Гоцеделчевския клон на мешруганския говор, но и в Средногорския му ареал – срв. ИК 405, ИГИ 231.

3.2.2. В редки случаи диалектна лексема с широк ареал на разпространение, възхождаща към старобългарски (стб. *грѣда* ‘гредя’; диал. *грѣнда* ‘гредя’ – Шкл. ДП 131, 146), е залегнала в основата на производна мешруганска дума – срв. *грѣнд’у* ‘зидар, който не е майстор, а е обикновен работник’. Напр. *Шѣ съ ула̀чкат и грѣнд’уфците* (Ще се изкъпят и зидарите) – Сч.

Грѣд’а ‘вървя’ (стб. *грѣсти*, *грѣдж* ‘вървя’) – *Г’а̀лето им шѣ грѣди в го̀лемуту шату* (Детето им ще отиде в София – буквално ‘голямото село’. „Голямото село” е популярно колоквиално название за българската столица) – Сч. *Грѣди ва̀туни* (Ела тук) – Сч, Гм, Кч. *Ва̀туни* е от диал. *тѹва* ‘тук’, като метатезата е осъществена посредством пословечкия (сричковия) код.

3.3. Арготизми, възникнали на базата на диалектни думи с широко разпространение (квалифицирани в речниците като „народни“).

Крёвам са ‘ставам, изправям се’ – *кревам* ‘повдигам’, *кревам са* ‘ставам, качвам се горе’ Шкл ДП 142, Шкл К 136. Шклифов привежда и диалектен фразеологизъм *крёна си носа* ‘виря си носа, държа се надменно’ // *На утрѝнатa са крёваме ўноране* (Сутрин ставаме рано) – Сч.

Лазарѝца ‘година’. Освен диалектното *лазарѝца* се среща и разговорно-просторечното *лазарник* ‘година’ (Станала на 50 *лазарника*, а се облича като момиче) // *мещр. Уйтѝне лазарѝца пунѝвахме ф Пишчѝгово и мѝрахме шѝма л’ѝти*. (Тази година работихме в Пишчигово и взехме много пари) – Сч.

Пѝл’а ‘гледам’ – Разг. простор. *пуля се* ‘гледам с широко отворени очи’ и ‘гледам неразбиращо’ // В социолекта значението се е разширило – *пѝл’а* ‘гледам’ се среща и във фразеологизъм. *Пѝли си пѝнатa!* ‘не се намесвай’, ‘махай се’ всъщност е буквален превод на разг. *гледай си работата!* – Сч. В Сч съществува и друг синоним за ‘гледам’ – *вѝшитрѝвам*.

Сѝркли ‘очи’ от простор. *зѝркели* ‘очи’ (мещр. *сѝркло* ср. р. ед. ч.) / / *дзѝркли* ‘очи’ ЙНИ 219. *Сѝрклити му ўрноцѝни* (Очите му черни) – Сч. В материалите ми от с. Сатовча освен със значението ‘очи’ *сѝркли* се среща и във фразеологизми. И тук е налице копиран семантичен спектър на “обикновеното” (т.е. на неарготичното) фразеологично словосъчетание. Срв. *Пл’ѝката с четири сѝркли пѝли* (Жената гледа с четири очи, т.е. ‘силно желае или очаква нещо’); *пл’ускѝци на сѝркли* (яйца на очи).

Наблюденията ми показват, че носителите на зидарското арго копират отделни значения от семантичния спектър на съответната дума в доминиращата в съзнанието им речева система или подсистема. Те дори превеждат някои фразеологизми, в които тази лексема се среща (Карастойчева 1977: 63).

Когато „народната” дума е общоизвестна, тя се кодира по сричковия код. Срв. по-долу.

Чѝзми ‘ботуши’ – *чизми* Шкл ДП 130 // Анкетирайки информатора Тодор Самарджиев от Сатовча, запитах: „А как ще кажеш ботуши? Последва незабавен отговор: „Ўзмичѝни”. Той можеше без проблеми да „преметне” по сричковия код исканата дума и да каже „утѝшибѝне”,

но в съзнанието му изплува утвърдилото се в социолекта и използвано-то от самия него *‘ѝзмичѝни’*.

3.4. В отделни арготизми се наблюдава по-сложно развитие. Стига се до напълно непрозрачна мотивировка за „непосветените” слушатели, което е цел за всеки таен говор.

Гòл’чо ‘вино’; *головàн* ‘вино’. Мещруганската лексема е инспирирана от фолклора. Ст. Стойкова изказва мнението, че гатанките (и загадките в частност) предоставят ключ към семантиката на някои арготизми в тайните професионални говори (Стойкова 1970). Във връзка с това срв. Вино, вино голо, продаде ми вола, на бате – и двата, на тате – с колата! // В мещруганското арго *гòл’чо* ‘вино’ е много фреквентна лексема – *Буфèлата бл’òни чинувàту, вèп’ува и шѝшла, и гòл’чо* (Стопанинът храни добре, дава и ракия, и вино) – Сч.

Пусèчвам ‘спазарявам’, ‘договарям се предварително за цената на работата, която ще извърша’. Срав. разг. рече и отсече ‘каза и отряза’, ‘даде дума’ – израз, който често се използва след сключване на сделка. // *Пусèчихме една мишт’унѝйа за пет квàчки* (Спазарихме една къща за пет хиляди) – Сч.

В арготизма *кл’ѝкуч* ‘часовник’ е налице промяна като във формата, така и в значението на мотивиращите звукоподражателни диалектни думи. Срв. *кл’ѝкам* ‘хлопам, тропам, чукам’ Шкл ДП 132, *пл’укам* ‘стрелям’ Шкл ДП 139 // *Чинувàт му е кл’ѝкуча* (Хубав му е часовникът) – Сч. *Не умаèни кл’ѝкуч* (Няма часовник) – Гм. *Кл’ѝкуч* се среща навсякъде в Гоцеделчевския мещругански говор, както и в Средногорския клон на същия професионален социолект – ИК 394.

4. Вече споменахме, че в някои от родопските разклонения на тайния зидарски говор се наблюдава комбиниране на социолекта с доста сложен пословечки (сричков) код. Механизма на зашифроване съм описала детайлно в други свои публикации (Карастойчева 2001-2002: 106-113; Карастойчева 2005: 169-171).

Фонетични диалектни черти се проектират и при арготизми, резултат от „премятане” според сричковия код, като напр. мекост на съгласни пред друга съгласна и в краесловие, затвърдели консонанти, позиция на групите *ър/ъл* при ерова метатеза, неправомерна елизия на съгласни, дисимиляция, лабилизация (Карастойчева 2005: 170-171). Разглежда-

ла съм фонетични и лексикални диалектизми, които посредством пословичния код са се утвърдили като фонетични арготизми и в този си вид се възпроизвеждат автоматично от говорещите мешругански. Срв. напр. *ѹшкивѣне* от диал. вѣшки ‘вежди’, *ѹргробѣне* от диал. бѣрго ‘бързо’, *ѹркамѣни* от диал. цѣрно ‘черно’ и др. Примерите се срещат в Сатовча, Гърмен, Ковачевица, Илинден и др. (Карастойчева 2005: 171).

И така, една заемка може да обогати даден таен социолект (в случая анализирания тук мешругански говор) само ако е в състояние да обслужва доминиращата функция на аргото – конспиративната. Ето защо диалектни думи се заимстват от говори, които са отдалечени териториално от селищата, в които странстващите зидари са упражнявали занаята си. В аргото диалектизмите са функционирали променени или след семантична или формална трансформация. Тъй като се отнася за зависима комуникативна подсистема, срещат се случаи на копиран семантичен спектър и „превеждане” на фразеологизми.

Съкращения

А. Селища

ГД	Гоцеделчевско (преди Неврокопско)
Гм	с. Гърмен
ДП	Долнопреспанско
Ил	с. Илинден (преди Либяхово)
К	Костурско
Кч	с. Ковачевица
Мч	с. Мрачник, Карловско
Сч	с. Сатовча

Б. Автори

ИГИ	Иван Г. Иванов
ИК	Иван Кънчев
ЙНИ	Йордан Н. Иванов
Шкл	Благой Шкилифов

Библиография

- БАР 1959:** Българско-албански речник. София.
- Иванов 1974:** Иванов, И. Г. *Думи от тайния зидарски говор в с. Мраченик, Карловско*. Българска диалектология. *Проучвания и материали*, VII, 229-231. Издателство „Българска академия на науките“. София.
- Иванов 1974:** Иванов, Й. Н. *Гоцеделчевският мешчугански говор*. Българска диалектология. *Проучвания и материали*, VII, 197-228. Издателство „Българска академия на науките“. София.
- Карастойчева 1976:** Карастойчева, Цв. *Първа диалектоложка експедиция за проучване на български социолект*. – Български език, XXVI, 4, 262-264. София.
- Карастойчева 1977:** Карастойчева, Цв. *Упътване за събиране на лексикални материали от таен зидарски говор*. В. Търново, 69 офс. с. (III издание).
- Карастойчева 2001-2002:** Карастойчева, Цв. *Пословечки код в тайния зидарски говор*. – Български език, XLIX, 1, 106-113. София.
- Карастойчева 2005:** Карастойчева, Цв. *О диалектном в арго*. – *Linguistique balkanique*, XLIV, 1-2, 162-174. Sofia.
- Кацори 1984:** Кацори, Т., У. Дукова, П. Асенова. *Към характеристиката на тайните говори в България*. – *Съпоставително езикознание*, 1, 29-43. София.
- Корубин 1956:** Корубин, Бл. *Поглед на словното деление во македонскијот јазик*, 1, 22-43. Скопје.
- Кънчев 1956:** Кънчев, И. *Таен зидарски говор от с. Смолско, Пирдопско*. – *Известия на Института за български език*, IV, 369-410. Издателство „Българска академия на науките“. София.
- Младенов 1967:** Мешчуганският говор. – *Родопи*, 10, 33-34. София.
- Стойкова 1970:** Стойкова, Ст. *Български народни гатанки*. Издателство „Наука и изкуство“. София.
- Шклифов 1973:** Шклифов, Бл. *Костурският говор*. Трудове по българска диалектология, VIII. Издателство „Българска академия на науките“. София.
- Шклифов 1979:** Шклифов, Бл. *Долнопреспанският говор*. Трудове по българска диалектология, XI. Издателство „Българска академия на науките“. София.
- Яранов 1932:** Яранов, Д. *Преселническо движение на българи от Македония и Албания към източните български земи през XV до XIX в.* – *Македонски преглед*, VII, 2-3, 63-118. София.

Доц. д-р Цветана Карастойчева – преподавател в Катедрата по съвременен български език във Великотърновския университет.
ЖК „Хиподрума“, блок 108, вх. Е, ап. 120; 1612 София